

6D011700 – «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша философия (PhD) докторы дәрежесін алу үшін ұсынылған
Алдашева Камар Сагинғалиевнаның
«Қазіргі қазақ тіліндегі жаңа сөздер: кодификация үдерістері және олардың лингводидактикалық негіздері»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысы туралы

АННОТАЦИЯ

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасында бұдан ширек ғасыр бұрын басталған үйлесімді тіл саясатының кезең-кезеңімен жүзеге асырылуының нәтижесінде біздің елімізде оңтайлы әлеуметтік-лингвистикалық кеңістік орнықты.

Мемлекеттік саясаттың ажырамас бөлігі – тіл саясаты нұсқаулардың, теориялық тұжырымдамалардың жиынтығы және тіл динамикасына саналы түрде араласудың практикасы ретінде қазіргі кезеңде біздің еліміздегі тілдердің қолданысына ғылыми негізделген нысаналы басшылық жасау шараларын одан әрі жалғастырып келеді. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде қазақ тілінің қолданысына реттеуші ықпал ету бұрынғыша тіл саясатының назарында; ең алдымен бұл – «қазақ әдеби тілінің лексикалық қорын жетілдіру және жүйелеу; мемлекеттік тілді меңгертудің әдіснамасы мен әдістемесін жетілдіру; тілдің қажеттілігін ұлғайту».

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Біз барша қазақстандықтарды біріктірудің аса маңызды факторы ретінде мемлекеттік тілді одан әрі дамыту үшін барлық күш-жігерімізді жұмсауға тиіспіз. Және мұнда қазақ тілінің ғалымдарына, лингвистеріне ғылым мен осы заманғы технологиялардың, ал нарықтық қазақ тілінің терминдерін жасаумен айналысуы керек. Бұл – шұғыл мәселе. Үкімет барлық проблемаларды кешенді түрде зерттеп, шара қабылдауы тиіс» деп атап көрсеткен болатын. Демек, әдеби тілдің стандартталуы, қалыптануы мен нормалануы, қазақ тілінің әлеуметтік-қоғамдық қызмет аясының кеңеюі мемлекеттік тіл саясатының ажырамас бөлігі ретінде «Мәңгілік ел – Мәңгілік тіл» идеясымен тығыз байланысты.

Қазақстандағы тіл стратегиясы бойынша қабылданған заңнамалық құжаттарда (олардың жалпы саны 20-ға жуық) қазақ тілін дамытудың, Қазақстандағы тіл құрылысының ұзақ мерзімді келешегінің стратегиялық мақсаттары мен міндеттері көрсетілген және оларды іске асырудың басты бағыттары мен тетіктері белгіленген. Оларда қазақ тілінің ішкі лексикалық және семантикалық мүмкіндіктерін жан-жақты пайдалану арқылы жасалған, қазақыландырылған терминдер мен атаулардың бірізділенуін, қалыптануы мен нормалануын қамтамасыз ететін әзірлемелердің жүзеге асырылуы басым бағыттардың бірі ретінде айқындалған. Заңнамалық құжаттарда бекітілген «тілдің ішкі әлеуетін пайдалану арқылы жасалған жаңа лексикалық бірліктер» деп аталатын заң күшіне ие түсінік өзінің ұғымдық терминдік аппараты жағынан тілтанымда орныққан «жаңа сөз / неологизм / лексикалық

жаңалықтар» аталымдарына толық сәйкес келеді, бұл аталымдар ғылыми таным мен әлеуметтік-мәдени реалийлер атауларын қамтиды.

Отандық тілтанымның аса көрнекті өкілдерінің (А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов, Х. Досмұхамедұлы, К. Күдерин, І. Кеңесбаев, Р. Сыздық, Ә. Қайдар, М. Балақаев, А. Ысқақов, Ғ. Мұсабаев, Ш. Сарыбаев, Ш. Бәйтікова, Б. Әбілқасымов, Е. Жанпейісов, С. Исаев, Ө. Айтбайұлы, Э. Сүлейменова, Б. Хасанов және басқалар) іргелі еңбектерінде жаңа сөздер / неологизм мәселесі тілдің диахронды-синхронды жай-күйі, әдеби тілдің дамуы мен қалыптасуы, функционалдық стильдер мәселелері, қолданбалы тіл білімі аспектілеріне қатысты зерделеніп, қазақ неологиясы мен неографиясының іргетасы қаланды.

Бұдан кейінгі кезеңдерде әдеби тіл лексикасының динамикасындағы өзгерістер қазақ терминжасамы мен терминографиясы, сөз мәдениеті, функционалдық стильдердің ерекшеліктері, әлеуметтік лингвистика, аударматану, қазақ лексикографиясы мен лексикологиясы, антропоэзектік лингвистика, лингвомәдениеттану проблемаларына байланысты қарастырылуда (Д. Ақанова, С. Ақаев, А. Алдашева, Е. Әбдірасілов, Р. Барлыбаев, О. Бүркітов, О. Жұбаева, Қ. Есенова, Н. Исмайлова, М. Малбақов, Ш. Мәжітаева, Ж. Манкеева, Б. Момынова, Қ. Қадырқұлов, Б. Қалиев, Ш. Құрманбайұлы, А. Казкенова, Қ. Күдерінова, Ж. Сағындықова, А. Төрениязова, Н. Уәлиев, А. Фазылжан, Ғ. Хасанов және т.б.).

Түрколог ғалымдар (Н.А. Баскаков, Н.К. Дмитриев, Н. Баяр, Р. Данияров, А. Матқазиев, Л.Г. Керимов, Х.Б. Кулиева, Н.М. Худиев және т.б.); шетелдік ғалымдар (В. фон Гумбольдт, И.А. Бодуэн де Куртенэ, У. Вайнрайх, А.О. Александрова, О.С. Ахманова, Н.Г. Бабенко, М.А. Бакина, С.Г. Бархударов, А.А. Брагина, Р.А. Будагов, Е.М. Верещагин, В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, О.А. Габинская, Б.Н. Головин, К.С. Горбачевич, А.Г. Горнфельд, В.П. Даниленко, Е.А. Земская, В.П. Изотов, В.А. Ицкович, М.У. Калниязов, Ю.Н. Караулов, В.Г. Костомаров, Н.З. Котелова, Л.П. Крысин, В.В. Лопатин, А.Г. Лыков, Р.Ю. Намитокова, Н.А. Николина, Л.И. Скворцов, Б.А. Серебренников, А.И. Смирницкий, И.И. Срезневский, С. Тогаева, И.С. Улуканова, Э.И. Ханпира, Н.М. Шанский, Л.В. Щерба, Н.А. Янко-Триницкая және т.б.) зерттеушілердің пікір-тұжырымдары, теориялық және практикалық ұсыныстары әртүрлі тілдердегі жаңалықтарды танып-білуге үлес қосты.

Қазіргі кезеңде қазақ әдеби тілінің динамикасында жаңа сөздерді / неологизмдерді жасау үшін сөзжасам модельдерінің барлық мүмкіндіктері айқындалған және олардың жалпы сипаттамасы, тиімділігі мен икемділігі сөзжасам бойынша еңбектерде жеткілікті дәрежеде тұжырымдалған. Сөзжасам модельдерінің қатарында қазақ тілінің семантикалық тынысын (төл сөздердің қайта жаңғыруы) игеру арқылы жасалған жаңа сөздер айрықша орын алады, олар өздеріне тән күрделі, лингвистикалық, лингвомәдени және сыртқы факторларға байланысты ерекшеліктері бойынша қалыптану және нормалану тұрғысынан жете зерделеуді қажет етеді.

Қазақтың төл сөздерінің семантикалық өзгерістерінің нәтижесінде пайда болған жаңа сөздер халықтың дүниетанымын, ұлттық психология мен

философияны бейнелейтін ұлттық-мәдени құбылыс ретінде қазақ лексикасының саналуан ғылыми-техникалық терминдерді, ресми-іскери, мәдени-тұрмыстық ұғым-түсініктерді беруде жан-жақты мүмкіндікке ие екендігіне айқын дәлел бола алады және қазақ тілінің өміршендігін күшейтуде ерекше рөл атқарады. Осыған байланысты әсіресе ғылыми таным атаулары мен әлеуметтік-мәдени реалийлерді беру мақсатында қазақ тілі лексемаларының қайта жаңғыруының нәтижелерін сипаттау, олардың қалыптануы мен нормалануы үдерістерін зерделеу біздің еліміздегі тіл саясатының басым бағыттарының әрі қарай жүзеге асырылуына үлес қосады. Зерттеу **жұмысының бірінші өзектілігі** аталған мәселелерге байланысты.

Жалпы білім беру жүйесінде білім алушылардың жаңа лексикалық бірліктерді меңгеруі, олардың жаңа сөздерді танып-түсінуі мектеп оқушыларының ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың көрсеткіші ретіндегі қазақ тілі туралы ой-өрісінің кеңеюінде, тілге құрметпен қарауға тәрбиеленуінде, сондай-ақ оқушылардың тілдік тұлға ретінде қалыптасуында, заңнамалық құжаттарда көрсетілгеніндей, оларда «мемлекеттік тілде сөйлеушінің беделді бейнесін қалыптастыруда және орнықтыруда» маңызды рөл атқарады.

Қазақстандағы әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-экономикалық реформалар білім беру жүйесіне де айтарлықтай өзгерістер енгізуде, ал бұл жайт қазақ тілін оқыту әдістемесінің теориясы мен практикасының рөлін тың тұрғыдан талдаудың қажеттігін көрсетеді. Осы өзекті мәселе Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында нақты баяндалған, онда осы зерттеу жұмысы үшін барынша маңызды төмендегі аспектілер нақтыланған: а) «...білім берудің дамуы еліміздің болашақ экономикалық, саяси және әлеуметтік-мәдени өркендеуі сүйенетін тұғырнамасы болуы тиіс; ә) оқытудың жаңа әдістемелері мен технологияларын енгізу есебінен тәрбиелеу мен оқыту мазмұнын жаңарту қажет».

Қазақ тілінде білім беретін жалпы орта білім беру жүйесінде жаңа сөздерді меңгертудің әдістемесі біршама дәрежеде қарастырылған. Дегенмен ұзақ уақыт бойында және кеңестік кеңістіктегі биліктің ықпалымен білім мазмұнының қалыптасқан жүйесі, негізгі ұғымдардың өзге тілде берілуі және олардың белгілі бір әлеуметтік топтың тілдік санасында бекітілуі ұлттық дүниетанымның айрықша дереккөзі және нәтижесі ретіндегі қазақ тілінің ауқымды әлеуетін танып-түсінуге елеулі кедергі жасағаны белгілі.

Осыған байланысты және жалпы орта білім беру жүйесінде білім алушыларды лингвомәдени тілдік тұлға ретінде қалыптастыру мақсаттарында тілдің ішкі әлеуеті арқылы жасалған, қазақыландырылған жаңа лексикалық бірліктерді мектеп оқушыларының меңгеруі үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді игеру ісі пәрменді түрде жаңартылуда.

Жаңа сөздерді меңгертудің әдістерін жүйелеу, оларды меңгертудің лингводидактикалық базасын қалыптастыру және осы мүддеде білім берудің жаңа технологияларына негізделген әдістер мен тәсілдерді бейіндік мектептердің білім беру стандарттарының көлеміне енгізу жалпы білім беру

жүйесінің білім мазмұны мен тәрбиелік инфрақұрылымын айтарлықтай жаңғыртуға тиімді түрде ықпал етеді және ҚР Білім беру мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көзделген міндеттердің іске асырылуына үлес қосады. Бұл фактор **зерттеу жұмысының тағы бір өзектілігін дәлелдейді.**

Жұмыстың өзектілігі сондай-ақ төмендегідей **қарама-қайшылықтарға** негізделген:

- жаңа аталымдардың тіл жүйесіндегі нақты көрінісі (пайда болуы, тіркелуі және бекітілуі) **мен** әлеуметтік-этникалық, білімдік, аумақтық, жас ерекшеліктеріне қарай әртүрлі топтардың коммуникативтік актіде жаңа сөздерді әралуан деңгейде пайдалануы арасында;

- жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалануы үдерістерінің ғылыми негізделуінің толыққанды еместігі, жаңа сөздерді меңгертудің лингводидактикалық негіздерінің жеткілікті түрде қалыптаспауы **мен** қоғамдағы кейбір топтардың тарапынан қазақыландырылған сөздердің лингвистикалық, әлеуметтік-саяси маңыздылығын субъективті бағалауының арасында;

- қазақ сөз мәдениетінің жоғарғы дәрежесін сақтаудың бәсеңдігі және төмендетілуі **мен** әртүрлі коммуникативтік жағдаяттарда басқа тілдердің элементтерін еркін пайдаланудың арасында;

- мектеп оқушыларын толыққанды тілдік тұлға, зияткерлі ұлттың әлеуеті ретінде қалыптастыруға қойылып отырған мемлекеттік талаптар **мен** мектеп оқушыларында біздің қоғамымыздың әлеуметтік-мәдени бейнесі туралы іргелі білімді қалыптастыруға, тәрбиелік, отансүйгіштік іс-шараларды жүргізуге айрықша ықпал ететін қазақ тілінің ішкі мүмкіндіктері арқылы жасалған жаңа сөздерді меңгертудің лингводидактикалық негіздерінің жеткіліксіз түрде жүйеленбеуі арасында.

Көрсетілген міндеттер мен қарама-қайшылықтардың шешімдерін табу үшін теориялық және лингводидактикалық ұсыныстар енгізу мақсаттарына диссертацияның тақырыбы **«Қазіргі қазақ тіліндегі жаңа сөздер: кодификация үдерістері және олардың лингводидактикалық негіздері»** түрінде таңдалып алынды.

Зерттеу нысаны: Бейіндік мектептің оқушыларына (10-сынып) қазақ әдеби тілінің лексикалық құрамында соңғы 25 жыл көлемінде пайда болған жаңа сөздерді меңгерту үдерістері.

Зерттеу пәні: Оқытудың жаңа технологияларын пайдалану арқылы жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалану үдерістерін түсіндіру бойынша әдістер мен тәсілдерді бейіндік мектептердің лингводидактикалық базасына енгізу және жаңа сөздерді меңгертудің әдістемесі.

Зерттеудің болжамы: *Егер* оқушыларда неологизмдер туралы білімді нақты қалыптастыру мақсатында жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалануының теориялық және әдіснамалық негіздерін айқындау мен түсіндіру, оқу үдерісіне оқытудың жаңа технологияларын енгізу және білім берудің лингводидактикалық базасын жаңа әдістермен толықтыру бойынша нысаналы түрде жұмыс жүргізілетін болса, *онда* оқушыларда жаңа сөздер

туралы білімнің деңгейі айтарлықтай көтеріледі, халық философиясына, халықтың тарихи-мәдени, менталды және лингвомәдени ерекшеліктеріне негізделген білім мектеп оқушыларында жүргізілетін тіл саясатына деген саналы көзқарастың бекуіне, тілді меңгеруді жоспарлауға деген объективті бағалаудың қалыптасуына, ұлттық құндылықтарға құрметпен қарауына ықпал етеді, *өйткені* жаңа сөздер туралы білімнің функционалды қажеттілігін объективті түрде түсінудің және лексикалық құрамның жаңа сөздермен толығыуы туралы білімнің бекітілуінің нәтижесінде оқушылар біртіндеп лингвомәдени құзыретке ие тұлға дәрежесіне көтеріледі.

Зерттеудің мақсаты: Соңғы ширек ғасыр көлемінде пайда болған жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалануы үдерістерін кешенді түрде талдай отырып, оқытудың жаңа технологияларын енгізу арқылы жаңа сөздер бойынша білім берудің әдіснамасын айқындау және әдістемелік жүйесін ұсыну.

Көрсетілген мақсатқа қол жеткізу және ұсынылған болжамды дәлелдеу төмендегідей **міндеттердің** шешілуі барысында жүзеге асырылды:

- қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени, ағартушылық-білім беру факторларының ықпалымен жасалған жаңа сөздердің заңнамалық және лингвистикалық негіздеріне талдау жасау; олардың қалыптануы мен бірізділенуінің алғышарттарын айқындау;

- қазақ неологиясы мен неографиясының ғылыми бағыттарының қалыптасу жолдарын және олардың қазақ тілтанымының парадигмаларымен өзара байланысын зерделеу; жаңа сөздердің категориялық мәнін айқындау;

- неологизмдердің қалыптануы мен нормалануына ықпал жасайтын негізгі дереккөздерді анықтау, фактілік материалдарға кешенді лингвистикалық талдау жасау;

- оқушылардың жаңа сөздерді меңгеруінің әдістемелік жүйесін ұсыну, оның ішінде таңдау пәні үшін оқу бағдарламасын әзірлеу және құрастыру, білім берудің жаңа технологияларын пайдалана отырып, дағдыландыру тапсырмалары мен жаттығуларды жүйелеу, экспериментті-тәжірибелік әдісті жүргізу арқылы олардың тиімділігі мен нәтижелілігін дәлелдеу.

Зерттеудің жетекші идеясы: Соңғы ширек ғасыр көлемінде пайда болған жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалану үдерістерін ғылыми-практикалық тұрғыдан жүйелеу және қорыту Қазақстандағы тіл саясатының басым бағыттарының бірі – тілдің лексикалық қорын жетілдіруге, жаңа тілдік бірліктерді бірізділендіру мен қалыптандыруға, қазақ тілінің ұлттық корпусын табысты түрде қалыптастыруға нақты үлес қосады, сондай-ақ оқушылардың жаңа сөздерді меңгеруінің әдіснамалық негіздерін айқындау және бейіндік мектептер үшін әдістемелік жүйені әзірлеу қазақ тілін оқытудың әдіснамасын жетілдіру мен стандарттауға, қазақ тілінің қажеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Ілгері шығарылған міндеттерді шешудің қажеттілігі зерттеудің **теориялық-әдіснамалық базасын** төмендегідей іріктеуге негіз болды:

- қазақ тілінің өміршендігін күшейту (А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов, Х. Досмұхамедұлы, М. Әуезов, Ж. Күдерин, М. Жұмабаев, К. Кемеңгерұлы, Ғ. Мүсірепов, І. Кеңесбаев, М. Балақаев, Ғ. Мұсабаев, Р. Сыздық, Ш. Сарыбаев, Ә. Қайдар, Ө. Айтбайұлы, Э. Сүлейменова);

- қоғам дамуының нақты бір кезеңінде қазақ әдеби тіліндегі динамикалық үдерістердің және оның нормаларының қалыптасуындағы жаңа сөздердің рөлі (Р. Сыздық, Ш. Сарыбаев, А. Ысқақов, Ш. Бәйтікова, Е. Жанпейісов, С. Исаев, Ө. Айтбайұлы, Н. Уәлиев, А. Алдашева, О. Бүркітов, Ш. Мәжітаева, Б. Момынова, Қ. Есенова, А. Фазылжанова, Қ. Қадырқұлов, Ж. Сағындықова);

- қазақ терминологиясының қалыптасуы және қазіргі қазақ терминжасамы мен терминографиясының өзекті мәселелері, аударматану мәселелері (Ө. Қайдар, Ө. Айтбайұлы, Р. Сыздық, Ш. Сарыбаев, Б. Қалиев, Ш. Құрманбайұлы, А. Алдашева, Е. Әбдірәсілов, А. Қазкенова, А. Төрениязова, С. Ақаев);

- қазақ сөзжасамының теориялық проблемалары және сөзжасам модельдерінің активтенуі (Н. Оралбаева, Қ. Құрманалиев, Б. Қасым, Ж. Балтабаева, О. Жұбаева, А. Салқынбай);

- көптілді қоғам жағдайындағы қазақ тілінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру және оның әлеуметтік лингвистикалық сипаттамасы (Э. Сүлейменова, Н. Шәймерденова, Ж. Смағұлова, Б. Хасанов, Ө. Айтбайұлы, Ф. Оразбаева, Д. Ақанова);

- қазақ тілінің лексикологиялық және лексикографиялық мәселелері (Р. Барлыбаев, Н. Уәлиев, М. Малбақов, Ж. Манкеева, Ғ. Хасанов, Қ. Күдеринова);

- қазақ тілін оқытудың әдіснамалық және әдістемелік мәселелері (Н. Оралбаева, С. Рахметова, Ф. Оразбаева, Р. Шаханова, Т. Аяпова, З. Күзекова, З. Бейсембаева, Қ. Қадашева, Ж. Дәулетбекова, А. Жапбаров, Ш. Ерғожина, А. Сәтбекова, Р. Рахметова, Л.В. Екшембеева, К. Жақсылықова, А. Әлімов, Э. Оразалинова, Ә. Ағманова, Ж. Күзембекова және т.б.).

Жаңа сөз / неологизм категориясын айқындау жөніндегі теориялық пікірлерді қарастыру және салыстыру, жаңа сөздердің пайда болуының өзіндік ерекшеліктерін айқындау, сондай-ақ бейіндік мектептерде жаңа сөздер бойынша білім берудің әдістемесі мен әдіснамасын қарастыру мақсаттарында шетелдік лингвистикадағы және түркологиядағы белгілі ғалымдардың іргелі еңбектері зерделенді.

Зерттеудің әдістері мен тәсілдері: Жұмыста негізгі міндеттерді жүзеге асыру мақсаттарында заңнамалық тұжырымдамалар мен теориялық көзқарастарды зерделеу, жүйелеу және қорыту; фактілік материалдарды жаппай іріктеу; лексикографиялық талдау және салыстыру әдістері, респонденттердің жаңа сөздерді меңгеруінің деңгейін анықтау мақсатында эксперимент әдісі; эксперименттің қорытынды кезеңінде сауалнама жүргізу, ауызша сұқбат алу және олардың нәтижелерін сапалық-статистикалық өңдеуден өткізу; нормалық және семантикалық талдау әдістері, сондай-ақ әдіснамалық және әдістемелік тәсілдер қолданылды.

Зерттеудің кезеңдері: Мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыру үшін жұмыс үш кезеңде жүргізілді.

Бірінші кезеңде (дайындық кезеңі, 2013-2014 жж.) зерттеу тақырыбы анықталып, библиографиялық көрсеткіштер түзілді, зерттеудің ғылыми аппараты жасалды, жаңа сөздердің қазақ лингвистикасының әртүрлі

парадигмаларындағы қарым-қатысы, ұлттық дүниетаным, ұлттық психология және ұлттық философиямен байланысы, ЖОББЖ-ға арналған оқу стандарттары мен дидактикалық базадағы жаңа сөздердің орналасу өлшемі сияқты мәселелер негізделді. Төл тілдің әлеуеті арқылы пайда болған жаңа сөздерді әралуан дереккөздерден жаппай іріктеу жұмысы жүзеге асырылды. Бейіндік мектептегі оқушыларға (10-сынып) жаңа сөздерді меңгертудің әдіснамалық және әдістемелік бағыттарын айқындау мақсатында эксперименттің анықтау кезеңі жүргізіліп, «Қазіргі қазақ тіліндегі жаңа сөздер: қалыптану және норма» атты таңдау пәнінің оқу бағдарламасының және әдістемелік жүйесінің жобалары жасалды.

Екінші кезеңде (негізгі кезең, 2014-2015 жж.) жаңа сөздерді меңгертудің психолингвистикалық алғышарттары зерделеніп, педагогикалық негіздерін айқындау мақсатында оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері, лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыру, оқытудың дидактикалық ұстанымдары сияқты мәселелер жүйеленді. Жалпы орта білім беретін мектептердегі оқу кестесіне сәйкес эксперименттің қалыптастыру кезеңі жүзеге асырылды. Бейіндік мектептің 10-сыныбына арналған «Қазіргі қазақ тіліндегі жаңа сөздер: қалыптану және норма» атты таңдау пәні ұсынылды.

Үшінші кезеңде (қорыту кезеңі, 2015-2016 жж.) эксперименттің қорытынды кезеңі бойынша алынған нәтижелер сандық-сапалық тұрғыдан өңделді; «Қазіргі қазақ тіліндегі жаңа сөздер: қалыптану және норма» атты таңдау пәні мазмұнының жоғары сынып оқушыларын тілдік тұлға ретінде және олардың лингвомәдени, коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастырудағы рөлі негізделді. Зерттеудің қорытындылары жасалып, диссертациялық жұмыстарға қойылатын талаптарға сәйкес әзірлеу жүзеге асырылды.

Зерттеудің дереккөздері: Қазақстандағы тіл саясатына мен тіл стратегиясына бағытталған заңнамалық құжаттар мәтіндері (1991-2011 жж.); нормативті, түсіндірме және екітілді терминологиялық сөздіктер мен анықтамалықтар (1991-2015 жж.), Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Мемлекеттік терминологиялық комиссия тарапынан бекітілген қазақша-орысша орысша-қазақша терминологиялық сөздік (Т. 12, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30; 2000; 2014 жж.); www.sozdik.kz онлайн сөздік, 5-11-сыныптарға арналған «Қазақ тілі», жаратылыстану оқулықтары мерзімді басылымдар (1992-2015 жж.); олар 2000-нан астам көлемде жаңа сөз және олардың вариант қатарларын жинақтауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы төмендегідей:

- қоғам дамуының нақты бір кезеңінде (1991-2016 жж.) қазақ әдеби тілінде пайда болған жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалануы үдерістеріне жаңа сөздердің коммуникативті тілдік кеңістікте таралуына қарай бірінші рет кешенді талдау жүргізілді;

- жаңа сөздердің кодификациясы туралы түсінікті Қазақстандағы тіл саясатының тұжырымдамалары және тілдің дамуына саналы түрде араласуды жүзеге асырудың практикасы контекстінде талдауға алғаш рет ұмтылыстар жасалды. Жаңа сөздердің кодификациясы үдерістердің кезеңдері және олардың нәтижелері екендігі нақтыланды;

- қазақ тілінің өміршендігін күшейтудегі айрықша маңыздылығын, ғылыми танымның, ғылым мен техниканың, әлеуметтік-мәдени реалийлердің атауларын берудегі қазақ тілінің жан-жақты мүмкіндігін дәлелдеу, жалпы орта білім беру жүйесіндегі оқушылардың беделді бейнесін қалыптастыруға қол жеткізу мақсаттарында коммуникативтік тілдік кеңістікте жаңа сөздердің қолданысын кеңейтудің лингвистикалық, ұлттық философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздемелері ұсынылды;

- әралуан лингвистикалық, педагогикалық, әлеуметтік-мәдени әдістерді игере отырып, қазақыландырылған атаулардың әлеуметтік-коммуникативтік маңыздылығын пәрменді түрде және ұдайы түрде түсіндіріп отыру қоғам мүшелерінің, оның ішінде оқушылардың елдегі тіл саясатының басым бағыттарына деген саналы көзқарастарының одан әрі қарай қалыптасуына ықпал ететіндігі туралы қорытындылар жасалды;

- бейіндік мектептерде қазақ тілін оқытудың әдіснамасын жетілдіру мен стандарттау бойынша талаптарға сәйкес және қазақ тілінің функционалды және кәсіби қарым-қатынастың тіліне толыққанды айналуы мақсаттарында жаңартылған лингводидактикалық база (оқу бағдарламасы), дағдыландыру тапсырмалары мен жаттығулардың жүйесі, меңгертудің басқа да әдістері әзірленді; жаңа сөздерді меңгерту бойынша пилотты жүйе әзірленіп, оқу үдерісінде мақұлданымнан өтті.

Зерттеудің теориялық маңызы: Зерттеу жұмысының қорытындылары қазақ неологиясы мен неографиясының, терминжасам мен терминографияның, лексикология мен лексикографияның, сөз мәдениеті мен әдеби нормалардың, аударматану саласының проблемаларын зерделеудің ауқымын кеңейтеді. Жаңа сөздердің әлеуметтік-мәдени және коммуникативтік тілдік ерекшеліктерінің нақты көріністерінің анықталуы қазақ лексемаларының аса бай ұлттық-мәдени өзіндік ерекшеліктері, қазақ тілінің ішкі мүмкіндіктерінің молдығы туралы түсінікті жан-жақты байытады.

Зерттеудің практикалық маңызы: Зерттеудегі ұсыныстар мен тұжырымдарды ұлттық тіл корпусын жоспарлауда және әзірлеуде, қазақ тілінің әлеуметтік-мәдени болмыстың ұғым-түсініктерін берудегі мүмкіндіктеріне талдау жүргізуде, жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалануын дәйектеуде пайдалануға болады. Зерттеудің қорытындылары сондай-ақ қазақ неологиясы мен неографиясының, терминжасам мен терминографияның, лексикология мен лексикографияның дамытылуына, қазақ тіліндегі ресми-іскери мәтіндердің сауатты түзілуіне үлес қосады. Зерттеу нәтижелері бейіндік мектепте 10-11-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәнін оқытудың әдіснамасы мен әдіс-тәсілдерін жетілдіруге тиімді ықпал етеді.

Қорғауға ұсынылатын негізгі тұжырымдар:

1. Қазақ тілінің лексикалық қорының қазақыландырылған сөздермен толығыуы, олардың қалыптануы мен нормалануын, стандартталуы мен бірізділенуін жүзеге асыру Қазақстан Республикасындағы тіл саясаты мен тілдік жоспарлаудың ажырамас бөлігі болып табылады. Жаңа сөздердің қалыптануы мен нормалануын теориялық тұрғыдан зерделеу, практикалық іс-

шараларды жүзеге асыру жаңа сөздердің қалыптануына, тілдің беделін және оның коммуникативтік қажеттілігін арттыруға ықпал етеді.

2. Тіл құрылысы және тілдік жоспарлаумен байланыстағы қалыптану (кодификация) түсінігі бірнеше бағыттарды қамтиды: а) жаңа сөздерді заңдастыру бойынша заңнамалық құжаттарда көзделген нұсқаулар мен міндеттер; ә) заңнамалық құжаттарда көрсетілген міндеттер мен нұсқауларды жүзеге асыруға бағытталған іс-қимылдар; б) осы іс-қимылдардың нәтижесі арқылы жаңа сөздердің әлеуметтік-коммуникативтік кеңістікке, әдеби тілдің айналымына таралуы. Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Мемлекеттік терминология комиссиясы (әрі қарай – Мемтерминком) тарапынан бекітілген, екітілді терминологиялық сөздіктерге енгізілген, қазақ тілінің төл әлеуеті негізінде жасалған жаңа сөздер мен аударылған ғылыми-техникалық терминдердің ауқымды көлемі қазақыландырылған аталымдардың қалыптануы мен нормалануына, бірізділенуіне елеулі үлес қосқан маңызды іс-қимылдардың нәтижесі болып саналады.

3. Жаңа сөздердің қалыптану үдерістері (лат. *«processus» and «procedure»* – *«ілгері жылжу», «алға қарай қозғалу»*) төмендегі факторлар арқылы анықталады: а) жаңа сөздер алдымен жазбаша нұсқаларда пайда болады; ә) кей реттерде бірнеше варианттары жасалады; б) жаңа сөздердің кейбір түрлері жұртшылық тарапынан «дұрыс / дұрыс емес», ұғымдық сәйкестіктері тұрғысынан талқылаудан өтеді; в) жаңа лексема және олардың вариант қатарлары функционалды-коммуникативті кеңістікте қатар қолданыла бастайды; г) жоғары жиілікпен қолданылуының нәтижесінде жаңа сөз / варианттардың бірі әдеби норма түрінде мойындала бастайды; ғ) жаңа сөзді / варианттардың бірін нормативті, екітілді, терминологиялық сөздіктерге тіркеу үдерістері басталады; д) осымен қатар өзінің қызметінде қазақ тілінің төл лексикасын барынша пайдалану ұсынымын басшылыққа алатын Мемтерминком тарапынан жаңа сөздерді бекіту бойынша ұсыныстар әзірленеді; е) жаңа сөз / варианттардың бірі диспозитивті немесе императивті норма дәрежесіне көтеріледі.

4. Анықталып отырғанындай, әлеуметтік қоғамдық кеңістік дамуының алдыңғы кезеңдерімен салыстыра қарағанда соңғы жылдары қазақ әдеби тілінде жаңа сөздер көлемі жағынан айтарлықтай молайды, дегенмен қазақыландырылған терминдердің техникалық және жаратылыстану ғылымдары салаларындағы қолданысының *тіл жүйесі – сөйленіс – узус* үштігіндегі сипаты әркелкі екендігі байқалады. Жаңа ғылыми терминдер негізінен жазба нұсқаларда, ғылыми әдебиетте қолданылады, алайда олардың ауызша әдеби тілдегі және узус деңгейіндегі игерілуі бәсең деңгейде. Осыған байланысты қазақ тілі бойынша білім берудің әдістері мен технологияларын пәрменді түрде жаңарту мен жетілдіру арқылы жалпы білім беру жүйесінде жаңа сөздер туралы білімді қалыптастыру айрықша өзекті болып саналады.

5. Жалпы білім беру жүйесінде, оның ішінде жаратылыстану пәндерін оқытуда жаңа терминдерді танып-түсінудің әлеуметтік-мәдени маңыздылығын, функционалдық қажеттілігін ұғындыру аса маңызды лингводидактикалық міндеттердің бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Барлық пәндермен органикалық

байланыста оқушылардың жаңа сөздерді меңгеруі үшін тиімді әдістерді қолдану білім алушылардың іске асырылатын тілдік үдерістерге деген құрметтеу және саналы көзқарастарының қалыптасуына, қазіргі қазақстандық қоғамның жоғары талаптарына толық сәйкес келетін зияткерлі, рухани түрде дамыған тілдік тұлға ретінде орнығуына ықпал етеді.

6. Жалпы орта білім беру жүйесінде қазақыландырылған жаңа сөздерді зерделеу мен меңгеру бойынша диагностика интербелсенді әдістерді қолдану, оқу пәндерінен, ақпараттық, ресми іскери материалдардан жаңа сөздерді өз бетінше ізденіс және танып-түсіну амалдарына негізделетін репродуктивті оқу тапсырмаларын қолдану негізінде жүзеге асырылады.

Зерттеу жұмысының мақұлданымы: Диссертацияның материалдары мен негізгі тұжырымдары 16 мақала түрінде мақұлданымнан өтті, оның ішінде 5 мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда, 1 мақала Scopus ақпараттар базасына енетін импакт-факторлы журналда жарияланды. Жұмыстың негізгі қорытындылары сондай-ақ ғылыми баяндамалар және хабарламалар түрінде халықаралық және республикалық ауқымдағы 10 ғылыми-теориялық конференцияларда және ғылыми семинарларда талқыланды.

Зерттеудің құрылымы: Диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және 3 қосымшадан тұрады.

АННОТАЦИЯ

диссертационной работы Алдашевой Камар Сагингалиевны
**«Новые слова в современном казахском языке: процессы кодифкации и их
лингводидактические основы»,**
представленной на соискание степени доктора философии (PhD)
по специальности
6D011700 – «Казахский язык и литература»

Актуальность исследования. В результате поэтапной реализации гармоничной языковой политики и языковой стратегии, которая проводится в Республике Казахстан за последние четверть века, в нашей стране сформировалось оптимальное социально-коммуникативное пространство.

Государственная языковая политика Казахстана как органическая часть национальной политики, совокупность установок, теоретических концепций и как практика осуществления сознательного вмешательства в языковую динамику, в данный период продолжает вести целенаправленное научно обоснованное руководство функционированием существующих языков в нашей стране. На данном этапе развития общества в центре внимания языковой политики по-прежнему остается регулирующее воздействие на функциональную сторону казахского языка, прежде всего это – «усовершенствование и систематизация лексического фонда казахского языка; совершенствование и стандартизация методологии обучения государственному языку; повышение востребованности государственного языка».

Президент Республики Казахстан – Лидер нации Н.А. Назарбаев отмечал: «Мы должны приложить все усилия для дальнейшего развития государственного языка как важнейшего фактора единения всех казахстанцев. И здесь нашим ученым, лингвистам казахского языка надо работать над созданием терминов науки и современных технологий, тем более, рыночного казахского языка. Этот вопрос – срочный. Правительство должно комплексно изучить все проблемы и принять меры». Таким образом, стандартизация литературной лексики, ее кодификация и нормализация, расширение социально-общественной функции казахского языка как неотъемлемая часть государственной политики, тесно связаны, в первую очередь, с идеей «Мәңгілік ел – Мәңгілік тіл».

В законодательных документах (их более 20-ти) по языковой политике предусмотрены комплексные стратегические и долгосрочные меры по развитию казахского языка и определены основные направления и механизмы по их реализации. Отмечается, что одной из приоритетных задач должна выступать осуществление научно-практической выработки, обеспечивающей унификации, кодифкации и нормализации казахизированных терминов, созданных с всесторонним использованием внутренних лексических и семантических возможностей языка. Юридическое понятие «новые лексические единицы, созданные с использованием внутреннего потенциала языка», закрепленное в законодательных актах, по понятийному

терминологическому аппарату соответствует устоявшемуся в лингвистической науке понятиям «новое слово / неологизм / лексические инновации», которые охватывают новые наименования научных познаний и социокультурных реалий.

В фундаментальных трудах выдающихся представителей отечественного языкознания (А. Байтурсынов, К. Жубанов, Х. Досмухамедов, К. Кудерин, С. Кенесбаев, Р. Сыздыкова, А. Кайдаров, М. Балакаев, А. Искаков, Г. Мусабаев, Ш. Сарыбаев, А. Абилькасымов, Ш. Байтикова, Е. Жанпеисов, С. Исаев, О. Айтбаев, Э. Сулейменова, Б. Хасанов и др.) неологизмы рассматривались в диахронно-синхроническом плане в аспектах развития и формирования литературного языка, проблем функциональных стилей, прикладного языкознания и их научные взгляды внесли весомый вклад в создание предпосылок казахской неологии и неографии.

В последующие годы динамика изменений в лексике литературного языка рассматриваются в контексте культуры речи, особенностей функциональных стилей, проблем казахской терминологии и терминографии, социолингвистики, переводоведения, казахской лексикографии и лексикологии, антропоцентрической лингвистики (Д. Аканова, С. Акаев, А. Алдашева, Е. Абдирасилов, Р. Барлыбаев, О. Бүрkitов, О. Жубаева, К. Есенова, Н. Исмаилова, М. Малбақов, Ш. Мажитаева, Ж. Манкеева, Б. Момынова, К. Кадыркулов, Б. Калиев, Ш. Курманбайулы, А. Казкенова, К. Кудеринова, Ж. Сагындыкова, А. Торениязова, Н. Уалиев, А. Фазылжан, Г. Хасанов и др.).

Научно-теоретические исследования, выводы и практические предложения известных тюркологов (Н.А. Баскаков, Н.К. Дмитриев, Н. Баяр, Р. Данияров, А. Матказиев, Л.Г. Керимов, Х.Б. Кулиева, Н.М. Худиев и т.д.); зарубежных ученых (В. фон Гумбольдт, И.А. Бодуэн де Куртенэ, У. Вайнрайх, А.О. Александрова, О.С. Ахманова, Н.Г. Бабенко, М.А. Бакина, С.Г. Бархударов, А.А. Брагина, Р.А. Будагов, Е.М. Верещагин, В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, О.А. Габинская, Б.Н. Головин, К.С. Горбачевич, А.Г. Горнфельд, В.П. Даниленко, Е.А. Земская, В.П. Изотов, В.А. Ицкович, М.У. Калниязов, Ю.Н. Караулов, В.Г. Костомаров, Н.З. Котелова, Л.П. Крысин, В.В. Лопатин, А.Г. Лыков, Р.Ю. Намитокова, Н.А. Николина, Л.И. Скворцов, Б.А. Серебренников, А.И. Смирницкий, И.И. Срезневский, С. Тогаева, И.С. Улуканова, Э.И. Ханпира, Н.М. Шанский, Л.В. Щерба, Н.А. Янко-Триницкая и др.) внесли свой вклад в научно-практическое познание процессов появления новых слов в различных языках.

В настоящее время в динамике казахского литературного языка раскрылась все возможности словообразовательной модели для создания новых слов / неологизмов и ее общая характеристика в достаточной мере нашла отражение в работах по словообразованию. Среди словообразовательной модели особую актуальность имеет создание новых слов путем использования семантического потенциала («возрождение» исконных слов) казахского языка, и, которые, нуждаются в комплексном исследовании их как явление со свойственной им сложностью, наличием специальных лингвистических, лингвокультурологических и экстралингвистических характеристик.

Новые слова, появившиеся в результате семантических изменений исконно казахских слов, как национально-культурное явление, отражающее миропознания народа, национальной психологии и философии в очередной раз служат доказательством о всемерной возможности и эффективности казахской лексики в передаче общественно-политических, научно-технических, официально-деловых, культурно-бытовых понятий. В связи с этим особую важность приобретает изучение и характеристика результатов особенно использования потенциала исконно казахских лексем для передачи научных познаний и социокультурных реалий, процессы их нормализации и кодификации, которые внесут определенный вклад в дальнейшую реализацию приоритетных направлений языковой политики в нашей стране. Именно этими обстоятельствами обусловлена **первая актуальность настоящего исследования.**

Усвоение новых лексических единиц учащимися среднеобразовательной системы, осознание ими новых слов играет исключительную роль в расширении у учащихся общего кругозора о казахском языке, в осознании ими знания языка как основного показателя национальных и общечеловеческих ценностей, воспитании уважения к языку, а также в формировании учащихся как языковая личность и закреплении в их сознании, как указываются в законодательных актах, «престижного образа носителя государственного языка».

Социокультурные и социально-экономические реформы Казахстана приносят значимые изменения и в систему образования, что приводит к необходимости по-новому проанализировать роль теории и практики методики преподавания казахского языка. Данная проблема сконцентрирована в Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы, где отмечаются наиболее важные для настоящего исследования следующие аспекты: «а) развитие образования должно стать платформой, на которую будет опираться будущее экономическое, политическое и социально-культурное процветание страны; б) обновление содержания воспитания и обучения за счет внедрения новых методик и технологий обучения».

В среднеобразовательной системе с казахским языком обучения в некоторой мере предусмотрена методика усвоения лексических инноваций. Однако, следует отметить, что в течение долгого времени и под декларацией допостсоветского пространства сформированная система содержания образования, систематизация основной понятийной базы наименований на другом языке и ее закрепление в языковом сознании определенных социальных групп общества, послужили существенным препятствием для осознания огромного потенциала казахского языка как результата и источника национального мировоззрения.

В связи с этим и в целях формирования обучающихся в среднеобразовательной системе как лингвокультурная языковая личность действительно возрождаются применение различных методов и способов по

усвоению учащимися казахизированных лексических инноваций, созданных с использованием внутреннего потенциала языка.

Систематизация методов усвоения новых слов, формирование лингводидактических основ усвоения новых слов учащимися и в этих целях систематизированное внедрение комплексных методов и способов, обоснованных на новых технологиях обучения, в объем образовательных стандартов общеобразовательных школ будут эффективно способствовать существенному обновлению содержания образовательной и воспитательной инфраструктуры общеобразовательной системы и внесет вклад на реализацию задач, предусмотренных в Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. Данный фактор определяет **ещу одну актуальность настоящего исследования.**

Актуальность работы также обосновывается наличием **противоречий:**

- между появлением новых слов в системе языка (возникновение, фиксация, закрепление) и разнеуровневым использованием новых слов в коммуникативных актах различных социальных групп, соответственно с их социально-этническими, образовательными, территориальными, возрастными особенностями;

- между недостаточной научной обоснованности процессов кодификации и нормализации, недостаточной сформированности лингводидактических основ обучения новым словам и проявлением субъективных оценок лингвистической, социально-политической значимости казахизированных слов со стороны некоторых слоев общества;

- между диспозитивности и занижением сохранения высокой культуры казахской речи и свободного использования элементов других языков в различных коммуникативных ситуациях;

- между предъявляемыми государственными требованиями к формированию учащихся как полноценная языковая личность, как потенциал интеллектуальной нации и недостаточной систематизации лингводидактических основ усвоения учащимися новых слов, созданных с использованием внутренних возможностей казахского языка, которые способствуют формированию у учащихся фундаментальных знаний о социокультурном контексте нашего общества, имеет огромную роль в проведении воспитательно-патриотических мероприятий.

Для внесения теоретических и лингводидактических предложений по решению вышеуказанных противоречий была выбрана тема диссертации **«Новые слова в современном казахском языке: процессы кодификации и их лингводидактические основы».**

Объект исследования: Процессы усвоения учащимися профильных школ (10-класс) новых слов, появившихся в лексическом составе казахского литературного языка за последние 25 лет.

Предмет исследования: Методика обучения новым словам и внедрение в лингводидактическую базу профильных школ методов и способов по пояснению процессов кодификации и нормализации лексических инноваций с применением новых технологий обучения.

Гипотеза исследования: Если будет вестись целенаправленная работа по определению и разъяснению теоретических и методологических основ кодификации и нормализации новых слов, внедрению новых технологий обучения в учебный процесс и пополнению содержательной стороны лингводидактической базы новыми методами обучения с целью формирования у учеников знаний о неологизмах, созданию новой методической модели по усвоению новых слов, то повысится уровень знаний учеников о новых словах, полученные знания, основанные на народной философии, историко-культурной, ментальной и лингвокультурологической особенностях народа, будут способствовать закреплению у учеников сознательного отношения к проводимой языковой политике, формированию объективной оценки планирования усвоения языка, уважительного отношения к национальным ценностям, таким образом, в результате объективного понимания функциональной необходимости знаний о новых словах и закрепленных знаний о лексических изменениях и пополнениях лексического состава новыми словами учащиеся постепенно достигают уровня личности с лингвокультурологической компетенцией.

Цель исследования: Комплексно проанализирова процессы кодификации и нормализации новых слов, появившиеся за последние четверть века, определить методологию их обучения и предложить методическую систему с внедрением новых технологий обучения.

Достижение указанной цели и доказательство выдвинутой гипотезы осуществлялось в ходе решения следующих задач:

- провести анализ законодательных и лингвистических основ новых слов, созданных под воздействием общественно-политических, социально-культурных, просветительско-образовательных факторов, определить предпосылки по их кодификации и унификации;
- изучить пути становления научных направлений казахской неологии и неографии и их взаимосвязь с парадигмами казахского языкознания; уточнить категориальную сущность новых слов;
- выявить основные источники, способствующие кодификации и нормализации неологизмов, проводить комплексный лингвистический анализ фактического материала;
- предложить методическую систему усвоения учащимися новых слов, в т.ч. разработка и составление учебной программы для элективной дисциплины, систематизация тренинговых задач и упражнений с использованием новейших технологий обучения, доказать их эффективность и результативность путем проведения экспериментально-опытного метода.

Ведущая идея исследования: Подведение итогов и научно-практическая систематизация процессов кодификации и нормализации новых слов, появившихся за последние четверть века внесет определенный вклад в реализацию приоритетных направлений языковой политики Казахстана – усовершенствованию лексического фонда казахского языка; унификацию и кодификацию новых лексических единиц; успешному формированию национального корпуса казахского языка; а также определение

методологических основ усвоения учащимися новых слов и выработка методической системы для профильных школ способствуют совершенствованию и стандартизации методологии обучения государственному языку; повышению востребованности государственного языка.

Необходимость решения поставленных задач определила выбор **теоретико-методологической базы** исследования со следующими обоснованиями:

- усиление витальности казахского языка (А. Байтурсынов, К. Жубанов, Х. Досмухамедов, М. Ауезов, Ж. Күдерин, М. Жумабаев, К. Кеменгерулы, Г. Мусрепов, С. Кенесбаев, М. Балакаев, Г. Мусабаев, Р. Сыздык, Ш. Сарыбаев, А. Кайдар, О. Айтбайулы, Э. Сулейменова);

- роль новых слов в формировании динамических процессов казахского литературного языка и его норм на определенном этапе развития общества (Р. Сыздык, Ш. Сарыбаев, А. Искаков, Ш. Байтикова, Е. Жанпеисов, С. Исаев, О. Айтбайулы, Н. Уалиев, А. Алдашева, О. Бүрkitов, Ш. Мажитаева, Б. Момынова, К. Есенова, А. Фазылжанова, К. Кадыркулов, Ж. Сагындыкова);

- становление казахской терминологии и актуальные проблемы современной казахской терминологии и терминографии, проблемы переводоведения (А. Кайдар, О. Айтбайулы, Р. Сыздык, Ш. Сарыбаев, Б. Калиев, Ш. Курманбайулы, А. Алдашева, Е. Абдрасилов, А. Казкенова, А. Торениязова, С. Акаев);

- теоретические проблемы казахского словообразования и активизация словообразовательных моделей (Н. Оралбаева, К. Курманалиев, Б. Касым, Ж. Балтабаева, О. Жұбаева, А. Салкынбай);

- повышение конкурентоспособности казахского языка в условиях полиязычного общества и его социолингвистические характеристики (Э. Сулейменова, Н. Шаймерденова, Ж. Смагулова, Б. Хасанов, О. Айтбайулы, Ф. Оразбаева, Д. Аканова);

- лексикологические и лексикографические проблемы казахского языка (Р. Барлыбаев, Н. Уәлиев, М. Малбаков, Ж. Манкеева, Г. Хасанов, К. Кудеринова);

- методологические и методические проблемы обучения казахскому языку (Н. Оралбаева, С. Рахметова, Ф. Оразбаева, Р. Шаханова, Т. Аяпова, З. Кузекова, М. Атабаева, З. Бейсембаева, Ж. Даулетбекова, А. Жапбаров, Ш. Ергожина, А. Сатбекова, Р. Рахметова, Л. В. Екшембеева, К. Жаксылыкова, А. Алимов, А. Агманова, Ж. Кузембекова, Э. Оразалинова и т.д.).

Для рассмотрения и сопоставления теоретических суждений по определению категории новое слово / неологизм, выявлению специфики формирования новых слов, а также методики и методологии по обучения новым словам в профильных школах были изучены фундаментальные работы известных ученых по зарубежной лингвистике и тюркологии.

Методы и способы исследования: В целях реализации основных задач в работе использованы изучение, систематизирование и обобщение законодательных концепций и теоретических взглядов; сплошная выборка

фактических материалов; лексикографический анализ и сопоставление; с целью определения уровня владения респондентов новыми словами метод эксперимента; анкетирование на обобщающем этапе эксперимента; устное интервьюирование и качественно-статистическая обработка их результатов; нормативный и семантический анализ; а также методологические и методические способы.

Этапы исследования: Для реализации целей и задач исследования работа проводилась в трех этапах:

На первом этапе (подготовительный, 2013-2014 гг.) была определена тема исследования, составлены библиография и научный аппарат, были обоснованы такие проблемы, как соотношение новых слов к различным парадигмам казахской лингвистики, национальному мировоззрению, национальной философии и психологии, объем расположения новых слов в учебных стандартах и дидактической базе средней образовательной системы. Была осуществлена работа по сплошному сбору и подбору новых слов, созданных путем использования внутренних ресурсов языка из различных источников. В целях определения методологических и методических направлений по усвоению учениками профильных школ был проведен первый этап эксперимента, составлены проект учебной программы и методическая система для элективной дисциплины по теме «Новые слова в современном казахском языке: кодификация и норма» (10-класс).

На втором этапе (основной, 2014-2015 гг.) были изучены психолингвистические, педагогические предпосылки усвоения новых слов, с целью выработки педагогических основ были систематизированы новые методы и способы обучения новым словам, формирования лингвокультурной компетенции, дидактические принципы обучения. В соответствии с учебными расписаниями общеобразовательных школ был осуществлен формирующий этап эксперимента. Для 10-го класса профильных школ предложена элективная дисциплина по теме «Новые слова в современном казахском языке: кодификация и норма».

На третьем этапе (обобщающий, 2015-2016 гг.) была проведена качественно-статистическая обработка результатов по итогам эксперимента. Обоснована роль содержания элективной дисциплины по теме «Новые слова в современном казахском языке: кодификация и норма» в становлении учеников старших классов профильных школ как языковая личность и в формировании у них лингвокультурологической и коммуникативной компетенции. Были подытожены итоги исследования, проведена работа по подготовке работы к защите в соответствии с предъявляемыми требованиями к диссертационным исследованиям.

Источниками исследования послужили тексты нормативных законодательных актов по языковой политике (1991-2011 гг.), нормативные, толковые и двуязычные терминологические словари и справочники (1991-2015 гг.), казахско-русский, русско-казахский терминологический словарь утвержденных терминов и терминосочетаний Государственной терминологической комиссией при Правительстве Республики Казахстан (Т. 12, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30; 2000г., 2014 г.); www.sozdik.kz онлайн-словарь,

учебники для 5-11 классов по казахскому языку и литературе, естествознанию, материалы периодических изданий (1992-2015 гг.), которые дали возможность сбора достаточно большого корпуса лексических инноваций и их вариантов в объеме более 2000 единиц.

Научная новизна:

- впервые был проведен комплексный анализ процессов кодификации и нормализации новых слов, появившихся в казахском литературном языке в определенный период развития общества (1991-2016 гг.) в соответствии распространения их в коммуникативно-языковом пространстве;

- впервые была предпринята попытка рассмотреть понятию кодификации лексических инноваций в контексте концепций языковой политики и практики осуществления сознательного вмешательства в языковое развитие в Казахстане. Было установлено, что кодификация новых слов означает этапы процессов и их результаты.

- выдвигаются лингвистические, народно-философские психолого-педагогические обоснования расширения функционирования неологизмов в коммуникативно-языковом пространстве с целью подтверждения особой значимости их в усилении витальности языка, о всемерной возможности для передачи наименований научных познаний, науки и техники, социокультурных реалий; в достижении формирования престижного образа учащихся среднеобразовательной системы. Предлагаются выводы о том, что действенное и постоянное разъяснение социально-коммуникативную сущность казахизированных слов путем использования различных лингвистических, педагогических, социально-культурных методов способствуют дальнейшему формированию у членов общества, в т.ч. у учащихся средних школ сознательных отношений к приоритетным направлениям языковой стратегии страны;

- в соответствии с требованиями по совершенствованию и стандартизации методологии обучения государственному языку и в целях становления казахского языка языком полноценного каждодневного функционального и профессионального общения, выработана обновленная лингводидактическая база (учебная программа, система тренинговых заданий и упражнений, другие методы усвоения) для профильных школ; впервые разработана и апробирована в учебном процессе пилотная система по обучению новым словам.

Теоретическая значимость диссертационного исследования состоит в расширении рамок изучения проблем казахской неологии и неографии, терминообразования и терминографии, лексикологии и лексикографии, культуры речи и литературных норм, переводоведения. Выявленные в работе конкретные случаи проявления социокультурных и коммуникативно-языковых особенностей лексических инноваций обогащают представление о национально-культурной специфике казахских лексем, о возможностях внутреннего потенциала казахского языка в передаче новых понятий.

Практическая ценность работы определяется возможностью использования ее положений и результатов в планировании и разработке

национального корпуса казахского языка, при анализе возможностей казахского языка в передаче основных понятий социально-культурной действительности, в обосновании кодификации и нормализации новых слов. Результаты исследования внесут вклад также на развитие казахской неологии и неографии, терминообразования и терминографии, переводоведения, казахской лексикологии и лексикографии, грамотного составления официально-деловых текстов на казахском языке. Результаты работы окажут эффективное содействие в усовершенствовании методологии и методики преподавания в 10-11-классах профильных школ по дисциплине «Казахский язык».

Основные положения, выдвигаемые на защиту:

1. Пополнение лексического фонда казахского языка казахизированными словами, реализация их кодификации и нормализации, стандартизации и унификации является неотъемлемой частью языковой политики и языкового планирования в Республике Казахстан. Теоретическое изучение процессов кодификации и нормализации новых слов, осуществление практических мероприятий способствуют обеспечению стандартизации и кодификации новых слов, повышению престижа употребления и коммуникативной востребованности государственного языка.

2. Понятие кодификация, тесно связанная с языковым строительством и языковым планированием охватывает несколько направлений: а) установки и задачи, предусмотренные в законодательных актах по узаконению новых слов; б) действия, направленные на реализацию предусмотренных в законодательных актах задач и установок; в) обусловленные этими действиями меры, направленные на введение новых слов в социально-коммуникативное пространство, оборот литературного языка. Большое количество новых слов, основанных на потенциале исконного казахского языка, и научно-технических терминов, переведенных на казахский язык, которые внесены в двуязычные терминологические словари, утвержденных Государственной терминологической комиссией (далее – Гостерминком) при Правительстве Республики Казахстан является результатом одним из существенных мероприятий, вносящим вклад в кодификацию и нормализацию, унификацию и стандартизацию казахизированных терминов.

3. Процессы кодификации (лат. «processus» and «procedure» – «двигаться вперед») новых слов означают а) вначале новые слова появляются в письменных источниках; б) создаются ряд вариантов; в) некоторые новые слова претерпевают обсуждение со стороны общественности в плане «уместности / неуместности» и понятийных соответствий; г) новая лексема и вариантные ряды параллельно начинают употребляться в функционально-коммуникативном пространстве; д) в результате с высокой частотностью употребления новое слово / один из его вариантов начинает получать закрепление и признание как литературная норма; е) начинается процесс фиксации нового слова / одного из его вариантов в нормативных, двуязычных, терминологических словарях; ж) одновременно вырабатываются предложения по закреплению новых слов Гостерминком которая в своей деятельности руководствуется принципом максимального использования внутреннего

потенциала исконно казахской лексики; 3) новое слово / один из его вариантов получает статус диспозитивной или императивной нормы.

4. Следует отметить, что по сравнению с предыдущими периодами развития социально-общественного пространства, в последние годы в лексическом составе языка количество новых слов значительно увеличилось. Между тем, наблюдается неравномерное функционирование новых казахизированных терминов в сферах технических наук и естествознания в триаде *система языка – речь – узус*. Новые научные термины присутствуют в основном, в письменных образцах, научной литературе, но имеют низкую степень применения в устной речи и на уровне узуса. В связи с этим особую актуальность имеет формирование знаний о новых словах в общеобразовательной системе путем действенного обновления и усовершенствования методов и технологии обучения казахскому языку.

5. Разъяснение социально-культурной сущности, функциональной необходимости новых слов в общеобразовательной системе, в т.ч. в преподавании естественных дисциплин изучение новых терминов должно рассматриваться как важнейшая лингводидактическая задача. Применение эффективных методов для усвоения учащимися новых слов в органической связи со всеми дисциплинами способствуют формированию у них уважительно-сознательных отношений к происходящим языковым процессам, становлению молодого поколения как личность, интеллектуально, духовно развитый и успешный гражданин своей страны, отвечающий высоким требованиям современного казахстанского общества.

6. Диагностика по изучению и усвоению казахизированных терминов в среднеобразовательной системе с казахским языком обучения осуществляется на основе применения интерактивных методов, репродуктивно-поисковых и поисковых учебно-речевых задач, различающихся видами деятельности, уровнем сложности, формой выполнения: аналитических, связанных с самостоятельным исследованием и распознаванием новых слов в учебно-предметных, информационных, официально-деловых материалах.

Апробация исследования: Материалы и основные положения диссертации были апробированы в виде 16 статей, 5 из которых – в изданиях, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан и 1 статья международных научных изданиях, входящих в базу данных компании Scopus. Основные положения диссертационной работы в виде научных докладов и сообщений обсуждались также в работе 10 научно-теоретических конференций и научных семинаров международного и республиканского масштаба.

Структура работы. Диссертация состоит из введения, трех разделов, заключения, списка использованной литературы и трех приложений.

ABSTRACT

Kamar Sagingaliyevna Aldasheva's PhD thesis
submitted for a degree of Doctor of Philosophy
by specialty in 6D011700 "Kazakh language and literature"
on the theme **"New Words in the Modern Kazakh Language: the Processes of
Codification and Linguodidactic Basics"**

The topicality of the research: An appropriate social and communicative space has been formed in our country due to the step-by-step implementation of the balanced language policy and strategy which is held in the Republic of Kazakhstan over the past quarter of a century.

Currently, Kazakhstan's state language policy, being an integral part of national policy, a set of goals and theoretical concepts as well as a deliberate intervention in the language dynamics, continues to conduct targeted science-based management of the functioning of languages that exist in our country. At the present stage of society development the focus of language policy is still on its regulating effect on the functional side of the Kazakh language. First and foremost, it includes the following: "improvement and standardization of the state language teaching methodology; increase of the prestige of using the state language; increase of the demand for the state language; improvement and systematization of the lexical fund of the Kazakh language; enhancement of the language culture".

As President of the Republic of Kazakhstan – The Leader of the Nation N.A. Nazarbayev said: "We must make every effort for the further development of the state language which is the main factor uniting all the peoples of Kazakhstan. It is necessary for our Kazakh scientists and linguists to work on the creation of scientific and modern technological terms, especially that of the "market" Kazakh language. This is an urgent matter. The government should carry out a comprehensive study of all problems and take action". Thus, standardization of the literary language, its codification and normalization, extension of the social and public function of the Kazakh language being an integral part of public policy are primarily related to the idea of "Eternal Country is Eternal Language".

Integrated strategic and long-term measures for the development of the Kazakh language and basic directions and mechanisms for their implementation are set forth in legal documents (there are more than 20 ones) on language policy. It is noted that one of the priority task is to implement the scientific and practical development which can provide unification, codification and normalization of the Kazakh terms created by making full use of internal lexical and semantic language features. According to the definition, the legal concept of "new lexical units created by using the internal potential of a language", as enshrined in the legislation, corresponds to the linguistic concepts of "new word / neologism / lexical innovation" which cover the new names of scientific knowledge and socio-cultural realities.

Neologisms were considered diachronically and synchronically in the aspects of development and formation of the literary language, problems of functional styles, applied linguistics in the basic works by outstanding representatives of Kazakh

linguistics (A. Baytursynov, K. Zhubanov, H. Dosmukhamedov, K. Kuderin, S. Kenesbaev, R. Syzdykova, A. Kaydarov, M. Balakaev, A. Iskakov, G. Musabaev, Sh. Sarybaev, A. Abilkasymov, E. Zhanpeisov, S. Isaev, O. Aytbaev, E. Suleymenova, B. Khasanov, et al.). It should be noted that their scientific views made a significant contribution to the foundation of Kazakh neology and neography.

In the following years, the dynamics of change in the vocabulary of the literary language was considered in the context of speech culture, features of functional styles, problems of the Kazakh terminology and terminography, sociolinguistics, translation studies, Kazakh lexicography and lexicology, anthropocentric linguistics (D. Akanov, S. Akaev, A. Aldasheva, E. Abdirasilov, R. Barlybaev, Sh. Baitikova, O. Burkitov, O. Zhubaeva, K. Esenova, N. Ismayilova, M. Malbakov, Sh. Mazhitaeva, Zh. Mankeeva, B. Momynova, K. Kadyrkulov, B. Kaliev, Sh. Kurmanbayuly, A. Kazkenova, K. Kuderinova, Zh. Sagyndykova, A. Toreniyazova, N. Ualiev, A. Fazylzhan, G. Khasanov, et al.).

Scientific and theoretical studies, conclusions and practical suggestions made by well-known turkologists (N.A. Baskakov, N. Dmitriev, N. Bayar, R. Daniyarov, A. Matkaziev, L.G. Kerimov, H.B. Kuliyeva, N.M. Khudiyev, et al.); foreign scientists (W. von Humboldt, I.A. Baudouin de Courtenay, U. Weinreich, S.A. Alexandrova, O.S. Akhmanova, N.G. Babenko, M.A. Bakina, S.G. Barkhudarov, A.A. Bragina, R.A. Budagov, E.M. Vereshchagin, V.V. Vinogradov, G.O. Vinokur, O.A. Gabinskaya, B.N. Golovin, K.S. Gorbachevich, A.G. Gornfeld, V.P. Danilenko, E.A. Zemskeya, V.P. Izotov, V.A. Itskovich, M.U. Kalniyazov, Y.N. Karaulov, V.G. Kostomarov, N.Z. Kotelova, L.P. Krysin, V.V. Lopatin, A.G. Lykov, R.Y. Namitokova, N.A. Nikolina, L.I. Skvortsov, B.A. Serebrennikov, A.I. Smirnitsky, I.I. Sreznevsky, S. Togaeva, I.S. Ulukhanova, E.I. Khanpira, N.M. Shansky, L.V. Scherba, N.A. Janco-Trinitzskaya, et al.) had contributed to the scientific and practical understanding of the process of new words coining in different languages.

Currently, the dynamics of the Kazakh literary language has opened up all the potentials of a word-building pattern for the coining of new words / neologisms and its overall description has been adequately shown in the works on word-building. Coining of new words by using semantic potential (“rebirth” of native words) of the Kazakh language, which requires its comprehensive study as the phenomenon having typical complexity, specific linguistic, linguocultural and extra-linguistic characteristics, is of particular topicality in the word-building patterns.

Having been coined due to the semantic change of native Kazakh words, new words serve as a national cultural phenomenon, reflecting national world view, national psychology and philosophy. Besides, they are yet more proof the full potential and efficiency of the Kazakh language in the transmission of social and political, scientific and technological, official, cultural and social concepts. Therefore, it is particularly important to study and describe the results use of the potential of the Kazakh native lexical units for the transfer of scientific knowledge and socio-cultural realities, the process of their normalization and codification, which will make a definite contribution to the further implementation of the priorities of

language policy in our country. The above-mentioned circumstances determine the primary **topicality of the research**.

Study of new lexical units by students of secondary education system, awareness of the meaning of new words play a crucial role in broadening of students' overall outlook of the Kazakh language, recognition of their language skills as the main indicator of national and universal values, respect for the language as well as formation of students as a linguistic personality and consolidation in their minds of the "prestigious image of the state language media".

Socio-cultural and socio-economic reforms in Kazakhstan have brought significant changes to the education system, which leads to the need for a new way to analyze the role of theory and practice of Kazakh language teaching methodology. This issue is central in the State program of education development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020, where the following most important aspects of this study are indicated: "a) development of education should be a platform on which future economic, political, social and cultural prosperity of the country can be based; b) updating of the content of education and training by introduction of new teaching methods and technologies".

A technique of mastering the lexical innovation is, to some extent, provided in the secondary education system with the Kazakh language of study. However, it should be noted that for a long time and under the declaration of the former Soviet Union the content of education system formed, arrangement of the main conceptual basis of names in another language and its fixation in the linguistic consciousness of certain social classes had presented a significant obstacle to the awareness of the vast potential of the Kazakh language as a result and a source of national ideology.

Thus, the use of different methods and techniques enabling students to master Kazakh lexical innovation created by using the internal potential of language has been effectively revived to form students' linguocultural personality in secondary education system.

Arrangement of new words studying methods, formation of linguodidactic foundations for studying new words by students and the systematic implementation of integrated methods and techniques, based on new training technologies in the scope of educational standards of specialized schools, will effectively contribute to a significant renewal of the content of educational and behavioral elements of secondary education system as well as the implementation of the tasks set in the State program on education and science development in the Republic of Kazakhstan for 2016 - 2019. This factor determines **another topicality of the research**.

The topicality of the research is also determined by the following **contradictions**:

- between the coining of new words in the language system (appearance, recording, fixing) and the using of new words at different levels in communicative acts of various social groups, according to their socio-ethnic, educational, regional, age-related characteristics;

- between inadequate scientific validity of the codification and normalization processes, insufficient formation of linguodidactic foundations for studying new

words and separate social classes' subjective assessment of linguistic, socio-political significance of Kazakh words.

- between the discretion and underestimation of the preservation of high culture of the Kazakh language and the free use of elements of other languages in a variety of communicative situations;

- between the state requirements imposed to form students' appropriate linguocultural personality, their potential to become an intellectual nation and insufficient systematization of linguodidactic foundations for studying new words created by using semantic features of the Kazakh language, which contribute to the formation of students' fundamental knowledge of the socio-cultural context of our society. It plays a crucial role in carrying out educational and patriotic activities.

The theme of the thesis **“New Words in the Modern Kazakh Language: the Processes of Codification and Linguodidactic Basics”** was chosen to make theoretical and linguodidactic proposals for solving the above-mentioned contradictions.

The object of the study is the process of studying new words appeared in the lexical fund of the Kazakh literary language over the past 25 years by students in specialized schools (10th grade).

The subject of the study comprises new words teaching methodology and introduction of methods and ways of clarifying the process of codification and normalization of lexical innovation by means of new training technologies into the linguodidactic foundation of specialized schools.

The hypothesis of the study: If the study is aimed at identifying and clarifying the theoretical and methodological bases of codification and normalization of new words, introducing new training technologies into the educational process and updating the content-related aspect of linguodidactic foundation with new teaching methods to form students' knowledge about neologisms, create a new methodological model for the study of new words, it will increase the level of students' knowledge about new words, acquired knowledge, based on traditional philosophy, historical, cultural, mental and linguocultural features of a nation, will help to consolidate the students' conscious attitude to the ongoing language policy, the formation of an objective assessment of a planned language study, respect for national values. Thus, due to the need for an objective understanding of the functional knowledge of new words and consolidate knowledge of lexical change and updating of lexical structure of new words, students gradually reach the level of a personality with the appropriate linguocultural competence.

The aim of the study is to carry out a comprehensive analysis of the process of codification and normalization of new words that have appeared over the last quarter of a century, define the teaching methodology and provide methodological system with the introduction of new training technologies.

The objectives of the research are the following:

- to analyze the legal and linguistic basis of new words created under the influence of socio-political, socio-cultural and educational factors that determine the conditions for their unification;

- to study the ways of establishing scientific directions of the Kazakh neology and neography and their relationship with the paradigms of Kazakh linguistics as well as to clarify the categorical nature of new words;

- to identify the major sources contributing to the codification and normalization of neologisms and conduct a comprehensive linguistic analysis of the actual material;

- to suggest methodological system of studying new words by students, including development and preparation of a curriculum for elective discipline, systematization of training tasks and exercises by using the latest training technologies as well as to prove their efficiency and effectiveness by means of experimental and prototype method.

The central idea of the study: Summing up and scientific and practical systematization of processes of codification and normalization of new words that have appeared over the last quarter of a century will contribute to the implementation of the priorities of language policy in Kazakhstan including the following: improvement of the lexical fund of the Kazakh language; unification and codification of new lexical units; successful formation of a national body of the Kazakh language; definition of methodological bases of studying new words by students and development of methodological system for specialized school will help to improve and standardize the state language teaching methodology; increase of the demand for the state language.

Achievement of the objectives set required the following **theoretical and methodological basis**:

- strengthening of the vitality of the Kazakh language (A. Baitursynov, K. Zhubanov, H. Dosmukhamedov, M. Auezov, Zh. Kuderin, M. Zhumabaev, K. Kemengeruly, G. Musrepov, S. Kenesbaev, M. Balakaev, G. Musabaev, R. Syzdyk, Sh. Sarybaev, A. Kaydar, O. Aytbayuly, E. Suleimenova);

- role of new words in the formation of the dynamic processes of the Kazakh literary language and its norm at a certain stage of society development (R. Syzdyk, Sh. Sarybaev, A. Yskakov, Sh. Baitikova, E. Zhanpeisov, S. Isayev, O. Aytbayuly, N. Ualiev, A. Aldasheva, O. Burkitov, Sh. Mazhitaeva, B. Momynova, K. Esenova, A. Fazylzhanova, K. Kadyrkulov, Zh. Sagyndykova);

- establishment of Kazakh terminology and actual problems of modern Kazakh terms and terminography as well as translation problems (A. Kaydar, O. Aytbayuly, R. Syzdyk, Sh. Sarybaev, B. Kaliev, Sh. Kurmanbayuly, A. Aldasheva, E. Abdrasilov, A. Kazkenova, A. Toreniyazova, S. Akayev);

- theoretical problems of the Kazakh word building and activation of word-building patterns (N. Oralbaeva, K. Kurmanaliev, B. Kasim, Zh. Baltabaeva, O. Zhubaeva, A. Salkynbay);

- increase of competitiveness of the Kazakh language in terms of multilingual society and its socio-linguistic characteristics (E. Suleimenova, N. Shaymerdenova, Zh. Smagulova, B. Khasanov, O. Aytbayuly, F. Orazbayeva, D. Akanova);

- lexicological and lexicographical problems of the Kazakh language (R. Barlybaev, N. Ualiev, M. Malbakov, Zh. Mankeeva, G. Khasanov, K. Kuderinova);

- methodological and methodical problems of teaching the Kazakh language (N. Oralbaeva, F. Orazbayeva, R. Shakhanova, Z. Kuzekova, S. Rakhmetova, Z. Beysenbaeva, Zh. Dauletbekova, A. Zhapbarov, Sh. Ergozhina, A. Satbekova, R. Rakhmetova, L.V. Ekshembeeva, A. Alimov, A. Agmanova, Zh. Kuzembekova, E. Orazalinova, et al.).

The fundamental works by famous scientists in foreign linguistics and turkology were used for the review and comparison of theoretical judgments to determine the category of a new word / neologism, identify the specifics of new words coining, as well as the methods and methodology for studying new words in specialized schools.

Research methods: study, systematization and generalization of legal concepts and theoretical views were used to achieve the main objectives set in the research; continuous sampling of actual materials; lexicographical analysis and comparison; experimental method was applied to determine the level of respondents' knowledge of new words; survey on final stage of experimentation; interview and quality-statistical processing of its results; regulatory and semantic analysis; methodological and methodical ways.

Research stages: The study was carried out in three stages to achieve aims and objectives set in the research:

At the first stage (preparatory, 2013-2014) the theme of the thesis was defined, bibliography and scientific apparatus were compiled, problems such as the relationship of new words with different paradigms of Kazakh linguistics, national worldview, national philosophy and psychology, the scope of new words location in educational standards and didactic basis of secondary education system were determined. The work was carried out on the continuous sampling of new words created by using the internal potential of language from various sources. The methodological and methodical directions on mastering by students of specialized school were determined at the first stage of the experiment, the curriculum and methodical system were compiled for elective courses on the theme "New words in the modern Kazakh language: codification and norm" (10th grade).

At the second stage (main, 2014-2015) psycholinguistic background for studying new words was studied, new methods and ways of studying new words, formation of linguocultural competence, didactic principles of teaching were systematized in order to develop pedagogical foundations. The formative stage of the experiment was carried out in accordance with the curriculum of secondary schools. Elective course on the theme "New words in the modern Kazakh language: codification and norm" was offered for the 10th grade of specialized schools.

At the third stage (final, 2015-2016) qualitative and statistical processing of the results was carried out by the end of the experiment. The role of the content of elective courses on the theme "New words in the modern Kazakh language: codification and norm" in the development of senior students of specialized schools as a linguistic personality and the formation of their linguocultural competence was determined. The results of the study were summarized, the research was prepared for defense in accordance with the specified requirements for PhD thesis.

The texts of normative legal acts on language policy (1991-2011), normative, monolingual and bilingual terminological dictionaries and reference books (1991-

2015), the Kazakh-Russian, Russian-Kazakh terminological dictionary compiled by State terminological commission at the Government of the Republic of Kazakhstan, (Vol. 12, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30; 2000, 2014), www.sozdik.kz online dictionary, textbooks for 5-11th grades on Kazakh language and literature, science, materials of periodicals (1992-2015), which gave an opportunity to collect quite a large body of lexical innovation and variants in the amount of more than 2,000 units, served as **the actual material for the study**.

Scientific novelty of the work is determined by the following:

- a comprehensive analysis of the processes of codification and normalization of new words appeared in the Kazakh literary language at a certain stage of society development according to their usage in communicative and language space (1991-2016) has been carried out for the first time;

- it has been the first attempt to examine the concept of codification of lexical innovation in the context of language policy and practice of deliberate intervention in language development in Kazakhstan. It has been found that codification of new words means process stages and their results;

- linguistic, philosophical, psychological and pedagogical justifications of the broadening of neologisms functioning in communicative and language space have been proposed in order to confirm their special importance in enhancing the vitality of the language, the utmost possibility to transfer names of scientific knowledge, science and technology, socio-cultural realities as well as to achieve the formation of the prestigious image by students of secondary education system. It has been concluded that effective and continuous social and communicative explanation of the essence of Kazakh words by using different linguistic, pedagogical, social and cultural methods contribute to the future development of conscious relationship to the priority areas of the language strategy of the country by the members of society, including students of secondary school;

- in accordance with the requirements to improve and standardize the methodology of teaching the state language and within the formation of the Kazakh language as the one being fully used in everyday functional and professional communication. A new updated linguodidactic foundation (curriculum, system of training tasks and exercises, etc.) for specialized schools has been developed; A prototype system for new words studying method has been developed and tried out for the first time.

The theoretical value of the research is to extend the scope of studying the problems of the Kazakh neology and neography, terminology and terminography, lexicology and lexicography, speech culture and literary norms of translation. Special implementation of socio-cultural and communicative linguistic features of lexical innovations identified in the work enriches the understanding of the cultural identity of the Kazakh lexical units, the possibilities of the internal potential of the Kazakh language in the transfer of new concepts.

The practical value of the research is determined by the fact that its statements and results can be used for the planning and development of a national body of the Kazakh language, the analysis of potential of the Kazakh language in the transfer of the basic concepts of social and cultural reality, the determination of the codification

and normalization of new words. Besides, the research results will contribute to the development of Kazakh neology and neography, terminology and terminography, translation studies, Kazakh lexicology and lexicography, competent compilation of official and business texts in the Kazakh language. The results will provide effective assistance in the improvement of methodology and methods of teaching in 10-11th grades of specialized schools on the discipline "Kazakh language".

Basic statements submitted for defense:

1. Updating of the lexical fund of the language by Kazakh words, implementation of their codification and normalization, standardization and unification are an integral part of language policy and language planning in the Republic of Kazakhstan. The theoretical study of codification processes and normalization of new words, implementation of practical measures help to ensure the standardization and codification of new words, increase the prestige of using and the communicative demand for the state language.

2. The concept of codification, which is closely associated with language building and planning, comprises several areas including the following: a) goals and tasks stipulated in legal acts on the legalization of new words; b) actions aimed at the achievement of goals and tasks stipulated in legal acts; c) 3) measures aimed at the introduction of new words in social and communicative space, literary language turnover. A large number of new words, based on the potential of the native Kazakh language, and scientific and technical terms, translated into the Kazakh language, which are recorded in bilingual terminological dictionaries, approved by the State terminological commission at the Government of the Republic of Kazakhstan is an important measure to contribute to the codification and normalization, unification and standardization of Kazakh terminology.

3. The processes of new words' codification (lat. "processus" and "procedure" – "to move forward") mean the following: a) new words first appear in written sources; b) a number of variants are created; c) some new words undergo public discussion in terms of relevance / irrelevance and conceptual correspondences; d) a new lexical unit and its variants are used both in functional and communicative space; e) as a result of the high frequency of use, a new word/one of its variants are fixed and recognized as a literary norm; f) a new word / one of its variants is fixed in regulatory, bilingual, terminological dictionaries; g) at the same time the suggestions to create new words are made by the State terminological commission at the Government of the Republic of Kazakhstan, which is guided by the principle of maximum use of the internal potential of the native Kazakh language; h) a new word / one of its variants acquires the status of a non-mandatory or mandatory norm.

4. In accordance with the implementation of the main directions of modern language policy of the Republic of Kazakhstan, and owing to internal and external linguistic factors, the number of new words in the Kazakh literary language, compared with the previous periods of social and public space development, has been significantly increased. Meanwhile, there is an uneven functioning of new Kazakh terms in the fields of engineering and natural sciences in the triad *language system – speech – usage*. New scientific terms are mainly reflected in the writing samples, scientific literature, but have a low degree of application in oral speech and at the

level of usage. Therefore, it is important to know new words in the general education system by effective renewal and improvement of Kazakh language teaching methods and technologies.

5. Clarification of the social and cultural nature, the functional need of new words in the general education system, including natural sciences teaching, the study of new terms should be considered as the most important linguodidactic task. The use of effective methods for studying new words alongside with all the disciplines by students contributes to the formation of their respect-conscious relationship to ongoing linguistic processes, becoming a person, intelligent, spiritually developed and successful citizen of his or her country, meeting the highest requirements of modern Kazakhstan society.

6. Diagnosis of the study and mastering of Kazakh terms in the secondary education system, with the Kazakh language of study, is based on the use of interactive methods, reproductive and search, training and speaking tasks, distinguished by various types of activities, the level of complexity, the form of performance: analysis related to self research and recognition of new words in teaching subject, information, official and business materials.

Evaluation of the research results: The research statements, results and materials have been reflected in publications of various types, particularly, in 16 articles: 5 articles – in the journals recommended by the Committee on Control in Education and Science sphere of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan; 1 article – in the international scientific journal indexed by Scopus database. The basic statements of the thesis (scientific papers and reports) have been also published and discussed in the materials of 10 national and international scientific and theoretical conferences and seminars.

The structure of the research work. The dissertation consists of an introduction, three chapters, conclusion, list of used literature and three appendices.